

3. z zamenjavo seznamov ustanov, ki se ukvarjajo z bibliografijo;

4. z informacijami o bibliografskih nenatisnjenih delih (n. pr. na listkih), ki so kje v deželi;

5. z objavo člankov, ki bi od časa do časa informirali o stanju in razvoju bibliografske dejavnosti v deželi in posebej v narodni knjižnici;

6. z objavo informacij o bibliografskih delih, ki so v načrtu ali v delu in ki utegnejo zanimati kako drugo deželo.

7. z zamenjavo bibliografov.

Gotovo je še več vprašanj, ki se tičejo bibliografskega dela v narodnih knjižnicah in ki niso načeta v tem pregledu. S tem, da bodo udeleženci kolokvija na taka vprašanja opozarjali, bodo prispevali tako k napredku narodnih knjižnic kakor k razvoju narodne in mednarodne bibliografske dejavnosti.

PROBLEMI POKRAJINSKIH ŠTUDIJSKIH KNJIŽNIC V SLOVENIJI

VLADO NOVAK

V desetih letih, odkar obstajajo študijske knjižnice v svoji sedanji obliki, se je ob njihovem delu nabralo poleg uspehov in izkušenj tudi precej problemov. Zlasti v zadnjem času so v nekaterih krajih ob iskanju boljših organizacijskih oblik v delu komunalnih skupnosti načeli tudi vprašanje pokrajinskih kulturnih in znanstvenih ustanov ter njihovega mesta v družbenem življenju. Sreča je, da je glede knjižnic to vprašanje res samo načeto in da še ni nastala nepopravljiva škoda zaradi prenegljenih ukrepov. Tako lahko v mirnem ozračju, ki ga še ni skalil žolč polemike, po vrsti pretresemo probleme, ki jih je sprožilo dosedanje delo pokrajinskih študijskih knjižnic ter poskusimo nakazati pot za čim boljšo rešitev, tako da bodo študijske knjižnice lahko kar najbolj tvorno sodelovale v našem družbenem razvoju.

Izhodišče nam morajo biti nekatera dejstva, ki si jih moramo zato na kratko poklicati v spomin. Vsi vemo, kaj je nagnilo takratno ministrstvo za prosveto LRS, da je 10. septembra 1945 izdalo obenem z okvirno uredbo o ljudskih knjižnicah tudi podobno uredbo o ustanovitvi okrožnih študijskih knjižnic (Ur. l. LRS I-II/37, 22. 9. 1945). To je bila predvsem zdrava težnja po decen-

tralizaciji kulturnih dobrin, ki naj bi bile smotrno razmeščene po vsem slovenskem teritoriju, tako da bi bile razlike med republiškim glavnim mestom in med provinco čim manj občutne.

Prve tri pokrajinske študijske knjižnice je v smislu določil 4. člena zgoraj citirane uredbe ustanovilo še ministrstvo za prosveto LRS samo s posebno odredbo dne 1. marca 1946 (Ur. l. LRS III/19, 6. 3. 1946). To so bile okrožne študijske knjižnice v Celju, Mariboru in Novem mestu. Istočasno je bila s posebno uredbo ustanovljena za Ljubljano in ljubljansko okrožje, namesto splošnega tipa študijske knjižnice, posebna varianta tega tipa, Slovanska knjižnica v Ljubljani, ki je imela v knjižnih fondih, prevzetih od nekdanje mestne študijske knjižnice v Ljubljani (nastale ob ljubljanskem mestnem arhivu), dovolj trdno osnovo za posebno nalogo, ki jo je z ustanovno odredbo dobila. Od imenovanih prvih štirih se je poleg Slovanske knjižnice v Ljubljani lahko samo mariborska študijska knjižnica oprla na neko urejeno tradicijo, kajti Maribor si je pokrajinsko znanstveno knjižnico ustvaril sam že takoj po prvi svetovni vojni, prvi njeni začetki pa segajo celo nazaj v leto 1903. Drugi dve sta si morali tradicijo šele čisto na novo ustvariti.

Uredba, na osnovi katere so bile ustanovljene leta 1946 prve tri oziroma štiri študijske knjižnice, je bila med tistimi uredbami vlade LRS, izdanimi pred 20. novembrom 1946, ki jih ljudska skupščina v januarju 1948 ni potrdila, ampak je naročila vladi, naj jih pregleda in pripravi nov tekst v skladu z novo ustavo in novo stopnjo družbenega razvoja. Znano je, da se to doslej ni zgodilo, vendar tu ni mesto za ugotavljanje vzrokov, zakaj še vedno niso prišli na vrsto zakoni in uredbe o knjižnicah. Kljub temu pa so študijske knjižnice živele in se razvijale, opirajoč se na omenjene samo provizorno veljavne uredbe. Pridružile so se jim celo nove študijske knjižnice, ki pa jih ni več ustanovilo ministrstvo, ampak okrajni ljudski odbori, ki so prevzeli večino nalog razformiranih okrožnih ljudskih odborov. Tako so na pobudo okrajnih prosvetnih forumov nastale tele nove študijske knjižnice: Leta 1948 v Ptujju in Postojni, leta 1949 v Novi Gorici in na Ravnah, leta 1950 v Kranju, leta 1956 v Kopru in končno tudi v Murski Soboti.

Razvoj teh knjižnic pa je bil precej različen ne samo glede na kvaliteto in zunanji uspeh, ampak tudi v samem načinu dela. Vzrokov za to raznolikost ni težko najti. Že prva uredba je bila v formulaciji nalog pokrajinskih študijskih knjižnic morda le malce premalo precizna, ker je bila splošna, okvirna, razen tega pa pravzaprav ni več veljala. V splošni decentralizaciji se repu-

bliško ministrstvo za prosveto, pozneje ministrstvo za znanost in kulturo in končno svet za prosveto in kulturo LRS niso mogli opirati na trdna pravna določila, da bi usmerjali delo pokrajinskih znanstvenih knjižnic, zlasti da bi skrbeli za kvaliteto njihovega poslovanja in ne nazadnje, da bi zaježili preveliko vnemo pri ustanavljanju takih knjižnic v krajih, kjer ni bilo *vseh* pogojev za uspešen razvoj. Tako so bile pokrajinske študijske knjižnice, bolj kot je prav, prepuščene same sebi in iznajdljivosti ljudi, ki so v njih delali. Društvo bibliotekarjev Slovenije je sicer večkrat opozorilo, da je treba paziti predvsem na kvaliteto in soliden nivo, ker bo sicer delo vseh takih knjižnic diskreditirano, še preden se bodo zares uveljavile. Društvo samo seveda ni imelo moči, da bi lahko kaj učinkovitega ukrenilo, tudi svet za prosveto in kulturo LRS ni mogel te stvari spraviti v pravi tir.

Lahko rečemo, da je mariborska študijska knjižnica služila kot prototip že zakonodajalcu iz leta 1945, še bolj pa seveda kot zgled, po katerem so uravnavale svoje delo vse mlade, po osvoboditvi nastale študijske knjižnice, nekatere bolj druge manj. Ker pa prvi okvirni uredbi iz leta 1945 in ustanovnim odredbam iz leta 1946 niso sledila podrobnejša pravna določila in pravilniki, ker je bila strokovna usposobljenost ljudi, ki so v teh knjižnicah delali, zelo različna, kljub tečajem, ki jih je prirejala Narodna in univerzitetna knjižnica, dalje, zaradi preveč preprostih zahtev provincialnega okolja, je večina teh knjižnic, nekatere bolj nekatere manj, zdrknila v preveliko poljudnost in se vdala zahtevam po ekstenzivnem delu, po kvantitetnih uspehih. Včasih je šlo to celo na račun znanstvene kvalitete in trdnega znanstvenega sistema, ki res ni popularen, a vsekakor edina solidna osnova za razvoj študijskih knjižnic, kajti tip ljudske knjižnice, ki je ljudem na splošno bližji, in tip znanstvene knjižnice se morata tudi v provinci sicer dopolnjevati, a obenem, glede na osnovne naloge in način dela, tudi razlikovati, tako, kakor se razlikuje na primer gimnazija od osnovne šole. Razlika med njima ni v vrednosti ali v višjem oziroma nižjem rangu, ampak samo v časovni zapovrstnosti, skladno z razvojno stopnjo učenčevo oziroma bralčevo. To so na videz jasne stvari, vendar se zdi, da smo se jih zavedali samo načelno, v praksi pa je bilo marsikaj bolj megleno in nedosledno. Kjer je bil pogled na to jasen, načelen in dosleden, ne le pri bibliotekarjih, ampak tudi pri oblastnih forumih, tam je kvaliteta opravljenega dela v študijskih knjižnicah večja in trdnejša, kjer pa so morali bibliotekarji v dobri nameri, da bi knjižnico popularizirali in utrdili njen položaj v provincialni družbi, preveč odnehati preprimitivnim razmeram in zahtevam, so se

pojmi zmedli in uspeh ni zadovoljiv. Seveda pa so zaradi premlade tradicije in premajhne jasnosti o vlogi in pomenu takih znanstvenih ustanov, kakršne so pokrajinske študijske knjižnice, nastale težave tudi tam, kjer je hotela knjižnica uveljaviti dovolj solidno znanstveno zasnovo v svojem delu, provincialne razmere pa so od nje zahtevale predvsem kvantitativni, prosvetno aktivistični efekt.

Morda se bodo zdele komu te osvetlitve na hitro nametanih problemov preostre, morda celo pesimistične ali vsaj prepavšalne. Žal nisem imel časa, da bi jih podprl s statističnimi podatki, ker nimamo podrobnega pogleda v delo posameznih pokrajinskih študijskih knjižnic. Kolikor pa morem presoditi, se slika ne bi spremenila bistveno, za teze, ki naj pobude diskusijo, pa morda niti ni potrebno iti v take detajle. Da pa bomo vendarle lahko prišli tudi do nekih konkretnjših sklepov, bom poskusil to problematiko razdrobiti na niz zapovrstnih konkretnjših vprašanj. Obravnava teh problemskih kompleksov bo mimogrede pojasnila in podprla zgornje splošne trditve.

1. Najprej bi morali razčistiti načelno vprašanje, za kakšno obliko pokrajinske študijske knjižnice naj se odločimo, ali za znanstveni ali za tako imenovani mešani tip. Dalje, koliko obstoječe študijske knjižnice temu izbranemu tipu ustrezajo. Pravzaprav sem na to vprašanje mimogrede že odgovoril. Za podrobnejšo opredelitev pa moramo poprej razjasniti še nekaj drugih konkretnih in praktičnih problemov.

2. Ali sedanje število pokrajinskih študijskih knjižnic zadostuje in ali je njihova sedanja razmestitev po slovenskem ozemlju smotrna in smiselna? Ali je v skladu s sedanjo stopnjo našega družbenega razvoja, z našimi sedanjimi kulturnimi potrebami in materialnimi možnostmi? Ali naj sedanje omrežje pokrajinskih študijskih knjižnic še dopolnjujemo ali morda krčimo? Kljub že izrečenim pripombam menim, da je v sedanjem položaju najbolje obdržati obstoječe število študijskih knjižnic in jih z vsemi silami razviti do potrebnega nivoja: utrditi znanstveni sistem dela v njih, poskrbeti za izboljšanje strokovne usposobljenosti bibliotekarjev in knjižničarjev in naposled zagotoviti jim trdno materialno osnovo, dostojne stavbe oziroma prostore in stalna, zadostna denarna sredstva. Teritoriji sedanjih okrajev se v glavnem krijejo s teritoriji bivših okrožij in v večini okrajnih centrov delajo tudi študijske knjižnice (Kranj, Nova Gorica, Koper, Ljubljana, Novo mesto, Celje, Maribor, Murska Sobota). Samo v Trbovljah je ni. Vse kaže, da tam še vedno ni vseh pogojev za ustanovitev. Razen tega obstajata in se razvijata tudi dve knjižnici na sedežih bivših okrajev, ki sta se združila z mariborskim: v Ptujju in na Ravnah, prva

naslonjena predvsem na tradicijo muzejskega društva, druga pa se je znala uveljaviti v gospodarskem in kulturnem razmahu osvobojenega dela Slovenske Koroške. Postojnska študijska knjižnica se je združila s tamošnjo ljudsko knjižnico. Tako je prvotni zakonodajalčev načrt pravzaprav izpolnjen in hkrati v glavnem vsklajen s sedanjimi možnostmi. V Ptujju in v Kranju se pojavljajo pri lokalnih političnih in oblastnih forumih težnje po združevanju študijskih in ljudskih knjižnic. Neposredni nagib za take težnje je proračunsko varčevanje, vzrok pa je seveda nejasnost o pomenu in nalogah pokrajinskih znanstvenih knjižnic, prepovršno gledanje nanje, ki si želi samo kvantitativni efekt. To je v bistvu nezrelo in diletantsko gledanje, četudi je dobronamerno, vendar je treba z njim računati kot z realnim dejstvom in ga preudarno paralizirati.

Upošteva je jasno načelnost in konkretne možnosti v posameznih krajih, sodim, da bi bilo treba vztrajati, kjer je le mogoče, to je vsaj tam, kjer so se knjižnice že utrdile, pri tipu študijske knjižnice kot samostojne ustanove splošnega znanstvenega značaja. Samo tam, kjer res še ni vseh nujnih pogojev za uspešen razvoj samostojne študijske knjižnice, n. pr. če ni zadostnih prostorov, zlasti, če ni dovolj kvalificiranih bibliotekarjev in knjižničarjev in če manjka celo osnovni knjižni fond, samo v takem primeru bi lahko iskali rešitev v mešanem tipu knjižnice. To pomeni, da bi s strokovnega vidika lahko pristali na začasno upravno združitev ljudske in študijske knjižnice, a z dvema ločenima oddelkoma, torej tudi z ločenima osnovnima knjižnima fondoma. Združitev naj bi bila res samo upravna, z enotno administracijo, in še to naj bi veljalo le kot zasilen ukrep za toliko časa, dokler ne bi uspelo zagotoviti vseh potrebnih pogojev, predvsem kvalificiranih bibliotekarjev, ki bi znali študijsko knjižnico spraviti na pravi tir in ji garantirati soliden znanstveni razvoj. Tudi pri ustanavljanju novih knjižnic tak mešan tip ni priporočljiv, ker kljub morebitnim neposrednim koristim že vnaprej razrahlja logičnost bibliotečnega sistema in jasnost v gledanju na družbene naloge posameznih tipov knjižnic. Jasno pa je, da se tudi čisti tip pokrajinske znanstvene knjižnice lahko ustanovi samo tam, kjer so res vsi pogoji za to dozoreli (gl. člen 3 načrta zveznega zakona o bibliotekah). Za pravo presojo o tem pa nikakor ni zadosten garant samo okrajna uprava, tudi prosvetna ne, ampak bi morala biti kvaliteta in solidnost že vnaprej zagotovljena tudi s pristankom republiških forumov, konkretno sveta za prosveto in kulturo LRS. Isto naj bi veljalo tudi za pravico ukinitve in združevanja knjižnic.

3. Že v dosedanjem razpravljanju smo večkrat trčili ob vprašanje bibliotekarskih kadrov in njihove strokovne usposobljenosti. To je po svoje delikatno vprašanje, a ga je treba kljub vsem reševati dosledneje kakor do sedaj. Najteže je, da je gledanje na bibliotekarski poklic na splošno celo med izobraženci še zelo hudo obteženo s starimi predsodki, češ, da to ni pravo delo in da ga lahko opravlja vsakdo, tudi tisti, ki se iz kakršnegakoli razloga kje drugje ne obnese. To zastarelo in neodgovorno pojmovanje je žal le prevečkrat vplivalo tudi na kadrovsko politiko v knjižnicah. Le prevečkrat so se in se še smatrajo biblioteke celo za nekako zatočišče, za golo zagotovitev eksistence. Včasih so tako nameščeni uslužbenci to nekako kompenzirali s pridnostjo in prizadevnostjo, včasih pa niti to ne. Včasih pa vsa prizadevnost ni dala zadovoljivega efekta zaradi pomanjkljivega znanja, občega in strokovnega. Pa še neko drugo zlo posledico ima taka, malce premalo odgovorna kadrovska politika v biblioteki. Prav tistim, ki so tako odlagali ljudi v biblioteke, je to kasneje služilo kot opravičilo in osnova za očitke in podcenjujoč odnos do celotnih kolektivov v posameznih bibliotekah, do njihovega dela in do bibliotekarskega poklica sploh. To je pravi začarani krog. V primeri s številom uslužbencev v knjižnicah je odstotek tako odloženih uslužbencev čez mero visok, mnogo večji kot na primer v šolah in podobnih ustanovah. Prav zato so posledice še bolj občutne. Tembolj pa ima to slabe posledice v provinci, kjer so splošne lokalne razmere še ožje, včasih celo malenkostne, kolektivi knjižnic pa navadno majhni po številu in se morajo knjižnice šele uveljavljati. Reševanja teh kadrovskih problemov ne smemo povsem prepustiti okrajem, ker bi bilo na ta način preveč neenakomerno. Potrebno bi bilo zagarantirati neko republiško nadzorstvo in soglasje v teh vprašanjih. Vsaj v republiškem merilu je treba vendarle zaostri kriterije pri nameščanju bibliotekarskega in knjižničarskega kadra, tako glede na strokovno usposobljenost, kakor tudi na moralnopolitične kvalitete.

Tudi taka zaostritev pa bo zadela v prazno, če ne bomo poprej ali vsaj vzporedno poskrbeli za dvoje: a) za stalno sistematično usposabljanje bibliotekarjev in knjižničarjev v ustreznih šolah (na univerzah, VPŠ, eventualno tudi na posebnih srednjih strokovnih šolah; tečajji za te namene niso dovolj in bodo vedno manj uspešni, vedno bolj bo očitno, da je to samo pomoč za silo), b) za dostojno in drugim sorodnim intelektualnim poklicem enakovredno tretiranje bibliotekarske stroke pri določanju plač, možnosti napredovanja v službi, kakor tudi pri zagotavljanju možnosti za izpopolnjevanje strokovne usposobljenosti in za osebno

znanstveno delo. Tu gre za sistematično pomoč bolj razvitih bibliotek z večjim številom kvalificiranih bibliotekarjev in znanstvenih sodelavcev manj razvitim bibliotekam in podobno. To skrb nalaga bolj razvitim bibliotekam tudi načrt zveznega splošnega zakona o bibliotekah. To niso majhne naloge, a ustrezne pogoje za izvedbo jim lahko zagarantirajo samo pristojni republiški in zvezni forumi. Obstoječe biblioteke in bibliotekarji, organizirani v Društvu bibliotekarjev Slovenije, bodo gotovo stavili svoje sile na razpolago tudi za to delo. Zavedati se moramo, da je bolje, predvsem pa gospodarnejše, vnaprej zagotoviti uspešen razvoj, kakor potem popravljati napake.

Vprašanje skrbi za kadre se mi zdi v nekem smislu najvažnejše. To potrjujejo tudi dosedanje izkušnje v delu študijskih knjižnic: kjer so bili sposobni bibliotekarji, so včasih bolj, včasih manj uspešno premostili tudi vse druge n. pr. materialne težave, brez sposobnih ljudi pa ne zaležejo nič še tako velika materialna sredstva in še tako številni knjižni fond. Oboje je mrtvo naložen kapital, ki sčasoma propada, če ga ne dobe v roko usposobljeni ljudje, v tem primeru bibliotekarji.

4. Naslednji kompleks vprašanj zadeva nabavno politiko, sistem nabavljanja knjig, periodik in drugega bibliotečnega materiala. Tudi tu je več nejasnosti in pojmovanja so bolj različna, kakor bi se zdelo na prvi pogled. Škodljivo bi bilo sicer, če bi težili k neki prehudi uniformiranosti nabavne politike v študijskih knjižnicah, a neka osnovna načela morajo vendarle biti skupna. Osnova za presojo nam mora biti dejstvo, da so študijske knjižnice knjižnice splošnega znanstvenega tipa, ki morajo opravljati dvojno nalogo, splošnoizobraževalno in posebno znanstveno. Obe nalogi, ki se dopolnjujeta, lahko uspešno opravljajo le, če so urejene po znanstvenih principih. Do tu je vse jasno in soglasno.

Razlike v pojmovanjih pa se pojavijo ob vprašanju, ali in v kakšnem obsegu naj pokrajinske študijske knjižnice opravljajo tudi arhivalno nalogo, to je, da svoj knjižni sklad čim bolj ohranjajo za bodoča pokolenja. Prvim študijskim knjižnicam je zakonodajalec zagarantiral dovolj trden in dovolj širok znanstven karakter med drugim tudi s pravico do obveznih primerkov vsega slovenskega tiska. Od kasneje ustanovljenih so bile te prednosti deležne samo tiste, ki so stopile na mesto prvotno predvidenih knjižnic v pokrajinah, ki so ostale zunaj naših meja, n. pr. knjižnica v Ravnah namesto celovške, druge pa so se zaman prizadevale za to. S koncem leta 1953 pa so to pravico izgubile tudi vse druge študijske knjižnice, ki so jo prvotno imele od leta 1945 do 1953, torej 8 let in pol. Nekateri okrajni ljudski odbori so sicer na

priporočilo sveta za prosveto in kulturo LRS v nadomestilo za izdane obvezne primerke povečali študijskim knjižnicam proračunske postavke za nabavo knjig v zneskih, ki so takrat zado-
stovali, danes pa ob tolikšnem dvigu cen in naraščanju potreb v
knjižnicah seveda ne zadoščajo več. Vedno pogosteje se je pojav-
ljalo vprašanje, ali naj študijske knjižnice dalje poskušajo vzdr-
žati oziroma nabavljati čim popolnejšo zbirko slovenik, ali naj se
odločijo samo za izbor. Za bibliotekarje je bilo ves čas to tudi
načelno vprašanje, za tiste, ki odmerjajo proračune pa vsaj po
večini zgolj praktično, zgolj vprašanje proračunskega varčevanja.
Ker pojmi o znanstvenih in knjižnoarhivalnih nalogah študijskih
knjižnic niso bili jasni niti popularni (to še celo ne), je postala
nabavna politika študijskih knjižnic ne le problem, ampak pone-
kod celo predmet kritike, tudi v primerih, ko ji preudaren stro-
kovnjak ne bi mogel očitati kakih bistvenih napak. Na tem pod-
ročju je najprej nastal konflikt med aktualističnim prakticismom
in perspektivno zamišljenim znanstvenim konceptom. Škoda za-
radi izgube pravic do obveznih primerkov torej za študijske knjiž-
nice ni bila samo materialna, ampak tudi moralna, ker se je še
bolj zamajal v očeh javnosti že tako re dovolj trdni in jasni po-
jem o znanstvenem značaju teh knjižnic.

Ne rečem, da ni bilo v nabavni politiki pokrajinskih štu-
dijskih knjižnic tudi napak in enostranosti, premajhne pozornosti
nekaterim panogam človeškega znanja, morda celo nekaterim zelo
živim, družbeno aktualnim. Večina je to posledica iskanja naj-
boljše oblike in najbolj ustreznega obsega nabavne politike. Toda
take spodrsaljaje je mogoče popraviti, ne da bi bil ogrožen obstoj
knjižnice. Še bolj napačno in usodno bi bilo, če bi zaradi posa-
meznih subjektivnih napak, ki so deloma celo posledica neusta-
ljenih razmer v tej veji slovenskega bibliotekarstva, o katerih je
bilo že večkrat govora, delali preveč posplošene ali celo prena-
glene ukrepe.

Toda vrnimo se h konkretnjšemu odgovoru na zastavljeno
vprašanje! Mislim, da se boste strinjali z menoj, da mora biti
nabavna politika v pokrajinskih znanstvenih knjižnicah splošnega
tipa, ki hočejo biti solidne, ki gledajo tudi za dolga leta naprej,
predvsem dovolj široka. Zato bi morala taka knjižnica imeti vsaj
večino slovenike, to je vsaj v glavnem nadaljevati tisto, kar so
imale nekatere izmed njih že zagarantirano z obveznimi primerki.
Razen tega pa bi morale imeti tudi smotrni, krajevnim oziroma
pokrajinskim potrebam prilagojen izbor drugih jugoslavik in ino-
zemske literature. Občutek za krajevne potrebe je mogoče dobiti
samo z nekajletnim izkustvom. Vse to je mogoče v glavnem doseči

tudi z nakupi, če so sredstva zadostna. Dejal sem v glavnem, kajti pravice do obveznih primerkov je garantirala več, tudi tisto, kar nekateri pokrajinskim knjižnicam najbolj izpodbijajo — completeness slovenik z minimalnimi izjemami. Čeprav je pravica do obveznih primerkov večasih tudi breme, ker obremenjuje knjižne sklade z nepotrebnim materialom, bi bilo vseeno idealno, boriti se za vrnitev te pravice. Če bi se določilo neko solidno, ne preveliko število knjižnic, ki naj bi jim zakon to pravico zagotavljal, bi to niti ne predstavljajo bremena za založnike. Toda kolikor poznam položaj, zelo dvomim, da bi uspeli tudi v najbolj skromnem obsegu, n. pr. da bi to zagotovili samo štirim največjim pokrajinskim študijskim knjižnicam. Zdi se, da se bo treba nekako sprijazniti s tem in iskati drugih, še skromnejših kompromisnih rešitev.

Rešitev, ki sem jo mimogrede omenil kot najskromnejšo, a še to dvomljivo, mi ni simpatična, kljub dejstvu, da je dosedanji razvoj sam, ne glede na obvezne primerke, pokazal zelo vidne razlike med študijskimi knjižnicami in da bi bila knjižnica, v kateri delam, skoraj gotovo med tistimi, ki bi obvezne primerke dobila. Nič bolj ni simpatična druga rešitev, da bi se v Narodni in univerzitetni knjižnici zbiral nek dodatni sklad enega ali dveh kompletov slovenskega tiska, ki bi ga ta smotrno in pravično razdeljevala posameznim teritorialnim znanstvenim knjižnicam. Težko bi bilo do kraja precizirati načela za tako delitev.

Nek minimum bi pa bilo vendarle mogoče doseči: republiški izvršni svet ali ljudska skupščina naj bi okrajem prepričljivo priporočila, naj sprejmejo primeren sklep, po katerem bi morale tiskarne oddajati poleg primerkov po zvezni uredbi še po enega študijskim knjižnicam domačega okraja. S tem bi se nekako dvignil ugled teh knjižnic v očeh lokalnih oblasti in še določeneje opredelila njihova skrb zanje. Vsaj nekoliko bi to nekako globlje zakoreninilo to skrb. Nekatero knjižnice so si to že tako izposlovale od delavskih svetov v tiskarnah. Treba bi bilo torej to le legalizirati tudi z odlokom in razširiti to prakso na vse okraje.

Če bi republiška ljudska skupščina dala dober zgled in zagotovila tudi pokrajinskim študijskim knjižnicam svoje uradne publikacije (tiskane stenografske zapisnike sej, predlogov zakonov in uredb itd.), po katerih je povpraševanje močno, a jih z nakupi ni mogoče dobiti, bi bilo že mnogo doseženega in laže bi bilo doseči vsaj približno zadostna sredstva tudi za nakupe.

Za smotrno ravnotežje pri nakupih pa je najbolje, če se knjižnica nasloni na strokovna združenja in jih v tem pogledu aktivizira. Takšna medsebojna povezava bo koristna tako za knjižnico kakor za združenje.

5. V tesni zvezi z nabavno politiko je tudi vprašanje izposoje in njenega obsega. Tudi tu je stvar principiuelno jasna, v praksi in v konkretnih, zlasti v provincialnih razmerah pa so digresije le prehude. Če naj pokrajinske študijske knjižnice solidno opravljajo obe svoji nalogi — splošno izobraževalno na znanstvenem temelju in posebno znanstveno za raziskovalce pokrajinske problematike —, potem morajo svoje knjižne sklade, pridobljene s trezno in smotrno nabavno politiko, tudi ohraniti za bodoče rodove. Prav tu pa prihajajo spet v konflikt s preveč prakticističnimi in preveč v ekstenzivnost usmerjenimi, da ne rečem tudi preveč primitivnimi zahtevami provincialnega okolja. Delavnost knjižnic se le prevečkrat meri samo po zunanjih uspehih, po številu bralcev in izposojenih knjig. Razni strokovnjaki in inteligenca se zaradi prezaposlenosti poslužujejo knjižnice le v manjši meri. Pač pa se je zelo poslužujejo dijaki. To je po eni strani razveseljivo, po drugi strani pa znižuje nivo knjižnice tudi proti volji bibliotekarjev. Knjižnice namreč temu plazu niso povsem kos, zlasti ker profesorski zbori ne nudijo dovolj opore knjižničnim prizadevanjem pri vzgoji dijakov v resne bralce. Ker je težko potegniti do zadnje potankosti precizno mejo med čtivom za študij in širjenjem obzorja ter med čtivom za razvedrilo, se odstotek izposojenega leposlovja nenormalno večja. Ker kapaciteta čitalnic ni zadostna, da bi zadostila potrebam šolskega čtiva, in ker razen tega v večini knjižnic izposojevalnice niso ločene od čitalnic, se izposojajo knjige v prevelikem številu tudi na dom in se zato tudi preveč obrabijo. V nekaterih knjižnicah si pomagajo s posebnimi dijaškimi oddelki. Kjer je izvedljiva, je to še najboljša rešitev, čeprav bi morale to opraviti pravzaprav dijaške knjižnice na šolah. Tudi sicer je v provincialnih centrih brez utrjene kulturne tradicije gledanje bralcev na študijsko knjižnico večinoma presenetljivo preprosto, včasih kar grobo primitivno. Poskusi, da bi študijsko knjižnico uporabili kot vir čtiva za razvedrilo, so začuda številni in trdovratni. Discipliniranost v vračanju izposojenih knjig je majhna, neciviliziran odnos do knjige kot kulturne dobrine pa čez mero pogost.

Edini zares solidni izhod iz tega začaranega kroga je: povečati kapaciteto čitalnic, urediti posebne izposojevalnice, da bo v čitalnicah mir, nato pa dosledno omejiti uporabo knjižnih fondov čimbolj na čitalnice. To bi ne bila samo učinkovita zaščita knjižnih fondov, ampak tudi soliden prispevek k vzgoji in kultiviranju bralcev.

6. Osnutek zveznega okvirnega zakona o bibliotekah, ki bo predložen zvezni ljudski skupščini, nalaga bolj razvitim knjiž-

nicam dolžnost, da pomagajo manj razvitim pri delu ter da sploh prispevajo k napredku bibliotekarstva. Bodoči republiški zakoni bodo morali te naloge še točneje opredeliti. Za sedaj pa velja tudi za naše študijske knjižnice vsaj ena konkretna naloga te vrste: pomoč ljudskim knjižnicam, zlasti glede izboljšanja kvalitete in preciznosti njihovega dela, izpopolnjevanja knjižničarskega kadra itd. S tem se tudi utrjuje zavest, da je knjižničarstvo celota in da se mora delo posameznih tipov knjižnic med seboj skladno dopoljevati.

7. Razen s šolami in ljudskimi knjižnicami bi si morala vsaka študijska knjižnica najti ploden kontakt tudi z vsemi sorodnimi pokrajinskimi znanstvenimi ustanovami, zlasti s pokrajinskimi muzeji in arhivi. S tem bi si ustvarila znanstveno zaledje in trdnjšo oporo pri izvrševanju posebnih znanstvenih nalog, s tem pa se bo utrdil tudi znanstveni karakter študijske knjižnice, ki zdaj v provinci prevečkrat zdrkne v neko preveliko poljudnost in preprostost. K istemu smotru bo pripomogla povezava s strokovnimi društvi n. pr. Društvom inženirjev in tehnikov, Društvom ekonomistov, Društvom pravnikov, zdravniškim društvom, pedagoškim društvom itd., ki sem jo mimogrede omenjal že v drugi zvezi.

Tezo o potrebi znanstvenega zaledja potrjujejo tudi izkušnje. Mariborska študijska knjižnica se je že med obema vojnama lahko tako uspešno razvila med drugim tudi zato, ker je bila z mariborskim muzejem vred integralni del aktivnosti Zgodovinskega društva.

Še na nek način bi lahko podprli delo pokrajinskih študijskih knjižnic in njihovi znanstveni karakter: s premišljenim razmeščanjem znanstvenih ustanov republiškega, vseslovenskega pomena v pokrajinske centre. Zdaj se preveč vse tišči samo v Ljubljani in zapada včasih celo nekemu snobizmu. S takimi ustanovami v pokrajinskih centrih bi lahko tudi učinkovito združevali pokrajinsko znanstveno delo s širšimi znanstvenimi prizadevanji vsenarodnega pomena in bolj pritegovali znanstvene delavce v pokrajini, med njimi tudi nekatere bibliotekarje, ki po sili razmer tonejo v obilici vsakdanjih uradnih dolžnosti in tako zakrnevajo, postajajo zagrenjeni, ker ne morejo koristno uporabiti svojih sposobnosti in svojega znanja. V tem pogledu se lahko marsikaj naučimo od Hrvatov, ki so znali mnoge znanstvene zavode Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti in celo fakultete postaviti neprisiljeno tudi v manjše pokrajinske centre: Split, Zadar, Dubrovnik ter s tem hkrati uporabili bibliotečne sklade in podprli same biblioteke, ker so konkretizirali njihovo delo. Tudi v sosed-

njih srednjeevropskih deželah se je taka praksa zelo obnesla. O tem bi kazalo razmišljati.

To je samo nekaj najbolj aktualnih in na hitro nanizanih problemov iz dela pokrajinskih študijskih knjižnic. Mogoče bi bilo govoriti še o tem in onem ali tudi obravnavo tu naštetih problemov še razširiti. Toda na ta način bi se to že tako dolgo razpravljanje še bolj raztegnilo. Potrebna dopolnila in korekture naj da diskusija. Prav iz tega razloga sem se, kjer je bilo le mogoče, skušal izogniti vnaprejšnji formulaciji zaključkov. Tudi ti morajo biti rezultat razprave. Morda sem prav v težnji, da bi izzval diskusijo, formuliral nekatere stavke tako, kakor ste slišali.

Opomba uredništva: Članek je bil v objavljeni formulaciji pripravljen kot referat za posvetovanje o študijskih knjižnicah, ki je bilo 10. decembra 1957 na Svetu za prosveto in kulturo LRS. Ker so, razen nekaterih malenkosti, obravnavani problemi že dandanes v celoti aktualni, ga objavljamo nespremenjenega in kot prispevek za diskusijo.

KOORDINACIJA NABAV V ZNANSTVENIH KNJIŽNICAH

MIRKO RUPEL

Problem koordinacije nabav je zelo delikatno, predvsem zaradi predsodka, da se s tem jemlje knjižnicam njihova svobodna volja pri odločitvi, kaj naj kupujejo in kakšno nabavno politiko naj vodijo. Če pa pomislimo na velike koristi, ki jih prinaša pravilno izvajana koordinacija, potem mora vsak bibliotekar, ki vidi tudi preko praga svoje knjižnice, pozdraviti pobudo, da se taka koordinacija začne.

V svetu so se tudi v velikih in bogatih državah resno lotili tega problema in ga ponekod vsaj deloma že rešili. Tu naj navedem samo nekaj zgledov.

V *Nemčiji* se je 52 znanstvenih knjižnic dogovorilo, da se bo vsaka specializirala na 2 do 3 znanstvene panoge. Koordinacijski center je Deutsche Forschungsgemeinschaft. Delo izbiranja je deljeno: specialisti v bibliotekah izbirajo monografije, periodika pa izbira centralni odbor strokovnjakov. Biblioteke si prizadevajo, da z lastnim budžetom kupujejo zaželena dela svoje specialnosti. Deutsche Forschungsgemeinschaft pa jim po potrebi pomaga s podporo.